

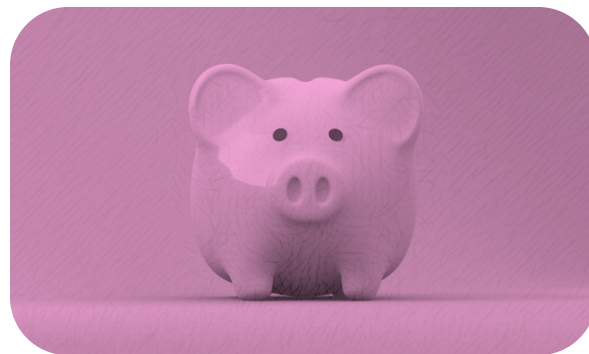
Dažreiz finansējuma trūkums nav problēma

Kā Latvijā netiek izmantoti pieejamie naudas līdzekļi, kas domāti, lai palīdzētu mums uzlabot siltumapgādi

12.2024.

Publiskais finansējums un tā efektīva izmantošana ir ļoti svarīga, lai cīnītos pret klimata krīzi un vides piesārņojumu. Tas sagādā papildus resursus, lai mums būtu iespēja veikt salīdzinoši dārgākas, bet ietekmīgākas pārmaiņas un palīdzēt gan uzņēmējiem, gan sabiedrībai uzlabot savu labklājību. Caur to valstis var finansēt pasākumus, kas padara mūsu sistēmas veselīgākas un noturīgākas (piemēram, dodot atbalstu ēku renovācijai). Kā viens no piemēriem šādam finansējumam ir Eiropas Savienības (ES) Modernizācijas fonds (MF), kas ir domāts mazāk pārticīgajām Eiropas valstīm, lai modernizētu un attīstītu savu enerģētikas sektoru. Kamēr lielākā daļa citu saņēmējvalstu stabili apgūst finansējumu un ievieš jaunus klimata pasākumus, Latvijā vērojama nopietna stagnācija – fonda trīs gadu darbības laikā neviens projekts vēl nav apstiprināts.

Nereti galvenā problēma, kas kavē videi draudzīgu projektu ieviešanu ir pieejamā finansējuma trūkums. Tomēr Modernizācijas fonda finansējums valstīm ir viegli pieejams, bet Latvijā līdz šim tā apgūšana vēl nav līdz galam sākusies. Kāpēc atbildīgās institūcijas neizmanto tām pieejamos resursus?

Lai sasniegtu valsts klimata mērķus, nedrīkst tērēt laiku, aizkavējot kritiski nepieciešamā finansējuma apguvi enerģētikas (un īpaši siltumapgādes) modernizēšanai un attīstībai. Šajā pārskatā tiks skaidrota siltumapgādes uzlabošanas nozīmīgums, Modernizācijas fonda sniegtās iespējas un [potenciālā] loma tajā, kā arī ieteikumi lēmumu pieņēmējiem finansējuma pielietošanā.

Kādēļ jāuzlabo mūsu siltumapgāde?

Siltumapgāde Latvijas klimatiskajos apstākļos ir neatņemama, sociāli nozīmīga enerģētikas sastāvdaļa, un šis ir arī viens no tiem sektoriem, kurā rodas visvairāk cilvēka radītās siltumnīcefekta gāzes (SEG), kuras veicina globālo sasilšanu un klimata krīzi. Enerģijas ražošanas sektors kopumā saražo vienu trešdaļu kopējo emisiju - no kurām lieludaļu sastāda siltumapgāde.¹

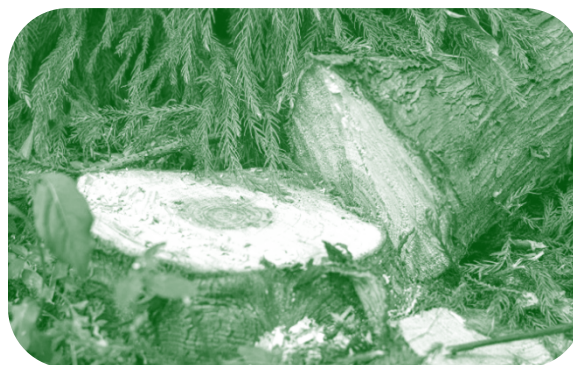
Siltums Latvijā vidēji tiek patērēts 200 dienas gadā un lielāko daļu visu

¹ <https://unfccc.int/documents/627724>

energoresursu patērē tieši siltumapgādē.² Ilgtspējīgas centralizētās siltumapgādes (CSA) attīstīšana un izmantošana ir ļoti svarīga, jo blīvi apdzīvotās vietās centralizētās siltumapgādes sistēmas ir visefektīvākais veids, kā novadīt siltumu pie patērētājiem, radot mazāk piesārņojumu nekā citi siltumapgādes veidi.

Salīdzinot ar pārējām ES valstīm, centralizētās siltumapgādes sistēmas Baltijā ir plaši izplatītas un lielākā daļa iedzīvotāju siltumapgādei paļaujas uz centralizēto apkuri, Latvijai ierindojoties pirmajā vietā.³ Latvijā katlumājās siltumenerģijas ražošanai pārsvarā tiek izmantota meža biomasa (šķelda un citi koksnes produkti) un dabasgāze, savukārt, koģenerācijas stacijās kā galveno kurināmo izmanto fosilo gāzi (jeb dabasgāzi).⁴ Fosilā gāze ir ļoti spēcīgs SEG emisiju avots, kā arī tās iegūšana un transportēšana [īpaši sašķidrinātā dabasgāze, jeb LNG] bieži vien ir saistīta ar korupciju un nopietniem cilvēktiesību un vides pārkāpumiem^{5,6} un, tādēļ, šis nav uzskatāms par atjaunīgu vai ilgtspējīgu resursu. Svarīgi minēt, ka ap 80 % no Latvijas enerģijas gala patēriņā izmantotajiem atjaunīgajiem resursiem veido kurināmā koksne [t.i. meža biomasa].⁷ Rīgā un vairākos Pierīgas reģionos (kur šobrīd atrodas vislielākā daļa Latvijas iedzīvotāju) siltumapgādē dominē fosilais kurināmais.⁸

Taču bezemisiju siltumapgādes risinājumi (piemēram, saules kolektori, siltumsūkņi) pagaidām ir tikuši atstāti novārtā un tikai retās Latvijas pašvaldībās šādi risinājumi ir ietverti siltumapgādes plānos.

Meža biomasas izmantošana siltumapgādē ir saistīta ar vides problēmām. Intensīva kurināmās koksnes izmantošana un nepārdomāta⁹. Tādēļ "Zaļā brīvība" uzskata, ka **meža biomasa enerģētikā, kas iegūta no primārās koksnes, izņemot to, kas nenovēršami rodas, iegūstot augstvērtīgo koksni (piemēram, zari), nav uzskatāma par atjaunīgu resursu.** Paies vairākas desmitgades vai pat simtgades, kamēr jauniestādītie koki spēs uzņemt un kompensēt oglekļa "parādu", kā arī primārās koksnes izmantošana enerģētikā rada negatīvu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību.^{10,11}

² https://arhivs.zalabriviba.lv/wp-content/uploads/Centralizeta_siltumapgade_ES_investiciju_n_ozime.pdf

³ Anna Volkova, Henrik Pieper, Hardi Koduvere, Kertu Lepiksaar and Andres Siirde, Heat pump potential in the Baltic states, Nordic Energy Research, 2021 https://www.researchgate.net/publication/350735445_Heat_pump_potential_in_the_Baltic_States

⁴ <https://www.em.gov.lv/lv/siltumenerģijas-razosana>

⁵ <https://www.hrw.org/topic/environment/fossil-fuels>

⁶ <https://uprights.org/wp-content/uploads/2023/07/Assessment-of-TotalEnergies-Mozambique-LNG-Project-Human-Rights-Due-Diligence-1.pdf>

⁷ Pētersone, K., Apinis, M., Brizga, J. 2023. *Reģionālie klimata pārmaiņu rādītāji*, biedrība "Zaļā brīvība", Rīga. Pieejams: https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2023-12/Regionalie_klimata_parmainu_raditaji.pdf

⁸ <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/vide/regionalie-klimata-parmainu-raditaji/21327-atjauniga-enerģija?themeCode=SG>

⁹ [How 'green' electricity from wood harms the planet — and people](https://www.theguardian.com/environment/2023/feb/22/how-green-electricity-from-wood-harms-the-planet)

¹⁰ ibid.

¹¹ Pozīcija: meža biomasa enerģētikā

Meža biomasu centralizētajā siltumapgādē varētu uzskatīt par atjaunīgu un ilgtspējīgu enerģijas avotu, ja šķeldas, granulu un briķešu ražošanā izmantotu tikai sekundāro koksni (kokapstrādes blakusproduktus un no atkritumiem reģenerētu koksni) un no primārās koksnes – tikai blakusproduktus, kas nenovēršami rodas, iegūstot augstvērtīgo koksni. Kā arī dominējošais mežizstrādes veids būtu tāds, kas ilgtermiņā nenodara postu bioloģiskajai daudzveidībai.

Nepietiekama ēku siltumizolācija un kritiski zemie ēku renovācijas apjomi^{12,13} ir iemesls zemajai šī brīža siltumapgādes efektivitātei. Slikti izolētas ēkas zaudē daudz siltuma, kas nozīmē, ka ir nepieciešams vairāk enerģijas, lai uzturētu pienācīgu temperatūru dzīvojamajās telpās. Tas, savukārt, rada lielu siltumenerģijas patēriņu. Veicot modernizācijas darbus, piemēram, nomainot vecās iekārtas pret jauniem, energoefektīviem risinājumiem, iespējams nozīmīgi samazināt enerģijas patēriņu un oglekļa emisijas. Tāpēc, plānojot investīcijas siltumapgādē, ir būtiski svarīgi ievērot principu “Energoefektivitāte pirmajā vietā” citādi pastāv liels risks, ka ieguldījumi siltumapgādes zaļināšanā nebūs izmaksu efektīvi.

Temperatūras samazināšanai ir ļoti nozīmīga loma esošo centralizētās siltumapgādes sistēmu energoefektivitātes paaugstināšanā. Inovatīvi risinājumi, piemēram, siltuma/elektrības uzkrāšanas tehnoloģijas, var palīdzēt efektīvi pārvaldīt atjaunīgo enerģiju, nodrošinot stabilu un nepārtrauktu siltumapgādi arī laikā, kad atjaunīgo resursu pieejamība ir ierobežota.

Svarīgi arī minēt, ka šobrīd, stājoties spēkā [atjaunotajai Energoefektivitātes direktīvai](#), pašvaldībām ar iedzīvotāju skaitu virs 45 tūkstošiem (Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Jūrmala) ir pienākums izstrādāt vietējos siltumapgādes un aukstumapgādes plānus, iezīmējot veidus, kā tiks uzlabota vietējā siltumapgāde.

Modernizācijas fonds un tā nozīme siltumapgādes attīstībā

Eiropas Savienības Modernizācijas fonds ir finanšu instruments, kas tika izveidots, lai atbalstītu pāreju uz klimata neitralitāti un veicinātu ilgtspējīgu attīstību ES dalībvalstīs. Tā mērķis ir palīdzēt valstīm modernizēt enerģētiskas sistēmas, uzlabot energoefektivitāti un atbalstīt zaļo tehnoloģiju ieviešanu, īpaši tajās dalībvalstīs, kuru ekonomikas ir vairāk atkarīgas no fosilā kurināmā un kurām ir zemāks iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju.

Modernizācijas fonda finansējums ir pieejams tajās Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīs, kur iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju tirgus cenās 2013. gadā nerasniedza 60 % no ES vidējā rādītāja, līdz ar to **Modernizācijas fonda līdzekļi ir pieejami trīspadsmit ES dalībvalstīm** - Bulgārijai, Čehijai, Igaunijai, Grieķijai, Horvātijai, Latvijai, Lietuvai, Ungārijai, Polijai, Portugālei, Rumānijai, Slovēnijai un Slovākijai.¹⁴

Modernizācijas fondu pārvalda Eiropas Investīciju Banka (EIB) un Eiropas Komisija (EK) kopā ar Modernizācijas fonda Investīciju komiteju, kuru veido viens

¹² [Ēku atjaunošanas ilgtermiņa stratēģija \(likumi.lv\)](#)

¹³ [Dzīvojamā-ēku-renovācijas-finansēšana-Zinojums.pdf \(zatabriviba.lv\)](#)

¹⁴ [Modernisation Fund - European Commission](#)

pārstāvis no katras saņēmējas dalībvalsts, EK un EIB, un trīs pārstāvji, ko uz piecu gadu laikposmu ievēl pārējās dalībvalstis.¹⁵ Modernizācijas fonds papildina tādus citus Eiropas instrumentus kā kohezijas politika un Taisnīgas pārkārtošanās fonds. Tas mobilizē būtiskus resursus, ar kuru palīdzību saņēmējas dalībvalstis var atbalstīt investīcijas saskaņā ar plānu “REPowerEU” un paketi “Gatavi mērkrādītājam 55 %”¹⁶

Ne visām valstīm ir pietiekoši līdzekļi, lai ieguldītu resursus zaļajā pārejā, un MF tika izveidots, lai palīdzētu samazināt plaisu starp valstīm ar augstākiem un zemākiem ienākumiem. Šis fonds palīdz veidot noturīgāku un ilgtspējīgāku enerģētikas sektoru, kas ir mazāk atkarīgs no importa un fosilā kurināmā.

Siltumapgāde un aukstumapgāde Centrāleiropā un Austrumeiropā ir steidzami jāpārveido, lai valstis varētu izbeigt savu atkarību no piesārņojošā fosilā kurināmā un ES Modernizācijas fonds tika izveidots tieši ar šādu mērķi.¹⁷

Taču pastāv arī risks, ka caur šo fondu var tikt finansēti videi nedraudzīgi risinājumi (balstoties uz citu valstu pieredzi¹⁸), kā, piemēram, fosilās gāzes iekārtas un atkritumu sadedzināšanas stacijas. Tādēļ, izmantojot MF finansējumu Latvijā, ir jāpievērš uzmanība investīciju ilgtspējai.

Latvija plāno lielāko daļu (vismaz 70 %) no Modernizācijas fonda finansējuma izmantot investīcijām¹⁹:

- elektroenerģijas ražošanā un izmantošanā no atjaunīgajiem energoresursiem;
- energoefektivitātes uzlabošanā, t.sk. transporta, lauksaimniecības un atkritumu apsaimniekošanas nozarēs, kā arī ēku sektoros;
- enerģijas uzglabāšanā;
- energotīklu, tostarp centralizētajā siltumapgādē izmantoto cauruļvadu, un elektropārvades tīklu modernizēšanā, caurlaides spējas paaugstināšanā un starpsavienojumu palielināšanā starp ES dalībvalstīm;
- taisnīgas pārkārtošanās uz klimatneitrālu ekonomiku veicināšanā saņēmējās dalībvalstīs.

Modernizācijas fonds tādējādi ir ļoti piemērots finanšu avots siltumapgādes zaļināšanai un SEG emisiju mazināšanā. Publiskais finansējums palīdz samazināt spiedienu uz nacionālo budžetu, jo enerģētikas modernizācija bieži prasa lielus

¹⁵ <https://likumi.lv/ta/id/343812-modernizācijas-fonda-darbības-kartības-noteikumi-un-daudzgažu-darbības-programma>

¹⁶ Eiropas zaļais kurss: ES Modernizācijas fonds iegulda 2,4 miljardus eiro, lai paātrinātu zaļo pārkārtošanos septiņās ES valstīs - Eiropas Komisija

¹⁷ <https://bankwatch.org/blog/unfit-for-55-how-eu-climate-money-is-supporting-gas-fired-heating-in-slovakia>

¹⁸ <https://www.cde-org.cz/en/blog/vynalozeni-prostredku-z-modernizacniho-fondu-na-dekarbonizaci-sektoru-teplarenstvi-v-ramci-programu-heat/2545>

¹⁹ Skat.14

ieguldījumus, un fonds (vismaz daļēji) nodrošinās nepieciešamos līdzekļus.

Fonda finansējums nāk no ES emisiju kvotu izsoles (ETS) instrumenta, un tiek sadalīts visām trīspadsmit valstīm. Latvijas daļa sastāda 1,44 % no visiem Modernizācijas fonda līdzekļiem – t.i., laikā līdz 2030. gadam Latvijai pieejamais Modernizācijas fonda finansējums veidosies, izsolot 3 968 834 emisijas kvotas. **Pie vidējās emisijas kvotas cenas 75 euro/tCO₂, Latvijai virzībai uz klimatneitralitāti būs pieejams finansējums aptuveni 300 milj. euro apmērā** (summa var mainīties atkarībā no kvotu cenām).²⁰ Jāmin, ka emisijas kvotu monetizēšana notiek pakāpeniski, t.i., laika posmā no 2021. līdz 2030. gadam dalībvalstīm, kuras ir tiesīgas saņemt Modernizācijas fonda finansējumu, finansējums būs pieejams pakāpeniski pa daļām.²¹

Šobrīd MF ir ļoti maz uzraudzības mehānismu, kas palīdzētu uzlabot fonda caurspīdīgumu. Modernizācijas fonds netiek pārskatīts arī ES fondu Uzraudzības komitejā, kas rada bažas par pienācīgas sabiedrības iesaistes trūkumu lēmumu pieņemšanā.

²⁰ Skat.14

Stagnācija finansējuma apgūšanā

Kā prioritārie atbalsta virzieni MF finansējuma izmantošanai Latvijā noteikumu projektā ir noteikti:

1. **bezemisiju transportlīdzekļu iegādes veicināšana un atbilstošas infrastruktūras izveide vai modernizēšana** pašvaldībām (tajā skaitā pašvaldību kapitālsabiedrībām), valsts tiešās pārvaldes iestādēm, kā arī komersantiem, kuru īpašumā ir un savā saimnieciskajā darbībā tiek izmantoti vismaz pieci transportlīdzekļi vai, kuri nodrošina sabiedriskā transporta pakalpojumus;
2. **energoefektivitātes uzlabošanas un atjaunīgo energoresursu izmantošanas veicināšana** komersantiem enerģijas sadales, pārvades un ražošanas procesos, tajā skaitā elektroenerģijas infrastruktūras modernizēšanai vai paplašināšanai un viedo tehnoloģiju un digitālo risinājumu ieviešanai, un ar to saistītie pasākumi, kas atbilst aprites ekonomikas principiem;
3. **atjaunīgo energoresursu izmantošanas veicināšana daudzdzīvokļu ēkās, valsts un pašvaldību ēkās**, tajā skaitā atbalsts ar to darbību saistītās infrastruktūras izveidei.

²¹ https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/683a0bbc-0a15-4124-983e-0bd96ebfff64

2022. gadā Modernizācijas fonda finansējums netika izmantots projektu iesniegumu konkursu īstenošanai, taču tika izstrādāts viens investīciju priekšlikums. Kā solīja tā brīža Klimata un enerģētikas ministrs R.Čudars, pirmā projektu konkursa īstenošana tika plānota 2023. gadā,²² **taču tas nepiepildījās.**

2023. gadā Modernizācijas fonda finansējums arī netika izmantots projektu konkursu īstenošanai, **līdz ar to Modernizācijas fonda ietvaros īstenoto pasākumu rezultātā siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājums nav panākts.**²³ Neveicot investīcijas jau šobrīd tiek zaudēti kopējie pieejamie līdzekļi inflācijas ietekmē. Tādēļ laicīga līdzekļu apguve ir būtiska arī tā dēļ, lai ar pieejamo finansējumu var saņemt lielāku atdevi.

Lai gan finansējums no MF līdzekļiem ir pieejams jau vairāk nekā divus gadus, pagaidām **Klimata un Enerģētikas ministrija ir apstiprinājusi tikai vienu projektu konkursa nolikumu, tādējādi bremzējot fonda izlietojumu un novēlo iespējas samazināt Latvijas ietekmi uz klimata pārmaiņām.** Pirmā projektu konkursa nolikums tika apstiprināts tikai

2024. gada 5. novembrī. Paredzams, ka līgumi par projektu īstenošanu tiks noslēgti 2025. gada pirmajā pusē un attiecīgi finansējuma izlietojums būs 18 mēnešu laikā pēc līgumu par projektu īstenošanu noslēgšanas, t.i. indikatīvi līdz 2026. gada beigām.²⁴

Ņemot vērā ilgo periodu starp projektu konkursu nolikumu apstiprināšanu un projektu īstenošanu, lai Latvija sekmīgi apgūtu tai piedāvāto MF finansējumu līdz 2030.gadam, **atbildīgajām iestādēm ir nopietnāk jāpievēršas jau pieejamā finansējuma apguvei, lai nepalaistu garām svarīgu iespēju samazināt Latvijā radušos vides un gaisa piesārņojumu un mazinātu ietekmi uz klimatu.**

²² https://tapportals.mk.gov.lv/informative_notices/315eae94-f5cf-4104-98e6-fc4e968af136

²³ Skat.21

²⁴ Skat. 21

Rekomendācijas

1. Lai efektīvi izmantotu (publisko) pieejamo finansējumu, **ir vajadzīga visaptveroša analīze par centralizētās siltumapgādes paplašināšanās un pārveides potenciālu Latvijā, izmantojot tikai atjaunīgos bezemisiju vai hibrīdrisinājumus**. Ir nepieciešams analizēt nepieciešamo investīciju apmēru un to potenciālos avotus valsts līmenī.
2. Lai modernizētu siltumapgādi un samazinātu tās ietekmi uz vidi, **ir vajadzīga siltumapgādes un aukstumapgādes stratēģiskās plānošanas īstenošana** pilsētas un pašvaldību līmenī. Latvijas lielākajām pilsētām (virs 45 tūkst. iedzīvotāju), stājoties spēkā atjaunotajai Energoefektivitātes direktīvai ir jāizstrādā vietējie siltumapgādes un aukstumapgādes plāni līdz 2025.gada beigām.
3. **Izmantojot Modernizācijas fonda finansējumu:**
 - jāpiemēro princips “energoefektivitāte pirmajā vietā”. Enerģijas pieprasījuma samazināšana ir **būtiska**, lai mazinātu mūsu ietekmi uz vidi. Šajā nolūkā ieguldījumiem energoefektivitātes pasākumos, piemēram, ēku renovācijā, jābūt prioritātei. Siltumapgādes risinājuma nomaiņa atbalstāma tikai ēkām, kurās jau veikti siltumizolācijas uzlabošanas pasākumi vai arī vienlaikus ar tiem. Siltumtrašu siltumizolācijas pasākumi ir saskatāmi kā prioritāte pirms ražošanas tehnoloģiju nomaiņas.
 - jāfinansē tikai uz atjaunīgajiem energoresursiem balstītas centralizētās siltumapgādes sistēmas, kas apsilda ēkas un iekārtas, un optimizē siltuma pieprasījumu. Ņemot vērā meža biomasas ietekmi uz siltumapgādes emisijām, atbalstāmi ir tikai bezemisiju atjaunīgie risinājumi un/vai hibrīdie risinājumi, kas kombinē, piemēram, siltumsūkni ar šķeldu, izslēdzot atbalstu risinājumiem, kas ir 100% sadedzināšanas tehnoloģijas.
 - jāatbalsta viedo un digitālo risinājumu izstrādi un ieviešanu, kas veicinātu pieprasījuma puses elastību, elektroenerģijas un siltumenerģijas sektoru sinerģiju elektroenerģijas pieejamības balansēšanā.
 - priekšroka jādod projektiem, kas mērķēti uz zemas temperatūras siltumapgādes sistēmām gan kā atsevišķi projekti, gan lielāku projektu elementi
4. Lai nodrošinātu Modernizācijas fonda ieviešanas efektivitāti un caurspīdīgumu, Modernizācijas fonda uzraudzībai būtu jānotiek esošās ES fondu 2021.-2027. gadu perioda Uzraudzības komitejas ietvaros vai arī jāpiemēro cits mehānisms, kas iesaista pilsonisko sabiedrību un nozares ekspertus MF atbalsta programma atlases kritēriju apspriešanā.
5. **Ir jāmaina esošo siltumcentrāļu ekonomiskie modeļi**, lai tās ne tikai pārdotu siltumu, bet sniegtu kompleksus pakalpojumus energopārvaldības vai enerģijas taupīšanas pasākumu jomā (līdzīgi, kā tas notiek SIA “Salaspils Siltums”), kas palīdzēs nodrošināt pienācīgu siltuma pieejamību ikvienam.